

DİNİ SOSYALLEŞME: ETKİ KAYNAKLARI VE ARAÇLARIN ETKİLERİ*

*Darren E. SHERKAT***

*Çev: Özcan GÜNGÖR ****

ÖZET

Dini sosyalleşme, sosyal etmenler aracılığıyla bireylerin dini inançlarını ve anlayışlarını etkileyen interaktif bir süreçtir. İnsanlar hayat boyunca farklı sosyalleşme özneleriyle etkileşim içinde olurlar ve bu bireyler, organizasyonlar ve tecrübe kanalları inanç ve anlayışları ki onlar da dini tercihleri oluştururlar ve bu tercihler dini organizasyonlara sorumluluklarını gösterme adına yardım ederler. Eğer sosyalleşme kaynakları güvenilir ve değerli bağlantı sağlıyorsa sosyalleşme araçları bireyleri etkiler ve eğer kaynakların dini inançları belirgin ise yaşantılar da dini anlayışları pekiştirir. Bireyler sosyalleşmenin baskısını reddetmek ve hangi araçların dini tecrübeler (tercihlere) rehberlik ettiğini seçmek için ciddi araçlara sahiptirler. Sosyalizasyon ajanları ile temasın zamansal sıralaması da açıkça önemlidir. Bireylerin dini sosyalleşmesinde aile, okul, din kurumları (cami, kilise), arkadaş grubu ve medya etkili faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada yazar öncelikle dini sosyalleşme ve dini etki çalışmalarının teorik temellerine dikkatle eğilerek başlıyor. Ardından özellikle dini tercihlerin niteliğini ve bu tercihlerdeki değişikliğin iç ve dış dinamiklerini sosyal hareketler ve din sosyolojisi konusundaki çağdaş kuram ve araştırmaları üzerine bir çerçeve çizerek devam ediyor. Sosyal araştırma ve din araştırmaları alanındaki bağlar çok ideolojik olarak yapılandırılmış kolektif eyleme doğru sosyalleşme üstünde bütüncül bir perspektif elde etmek için çok önemlidir. Daha sonra yazar, alanla ilgili yapılan çalışmalarda değişik sosyalleşme araçlarının etkisini gözden geçiriyor. Nihayet, gelecekte sosyalleşme üzerine yapılacak çalışmalar için konuya ilişkin bakış açılarının genel değerlendirmesini ve onların din sosyolojisindeki önemli teorik çalışmalar içinde nereye oturacağına dair fikirler ileri sürüyor

Anahtar Kavramlar: Dini Sosyalleşme, Sosyalleşme Araçları, Dini Tercihler, Dini Seçimler, Aile, Eğitim, Mezhep.

* Bu makale "Religious socialization; Sources of Influence and Influences of Agency". Adıyla Editörlüğünü Michelle Dillon'un yaptığı, *Handbook of Sociology of Religion*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2003) adlı kitabın 151-163 sayfaları arasında yayınlamıştır.

** Profesör Sherkat Güney İllinois üniversitesi Sosyoloji bölümü öğretim üyesidir. Social Forces, American Sociological Review ve Social Science Research gibi dünyaca ünlü dergilerde yayınlanmış 47 makalesi ve iki kitabı yanında bir çok dergide de editörlük görevi yürütmektedir. http://sociology.siu.edu/faculty/fac_sherkat.html (22.10.2012)

*** Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, El-mek:
ozcangungor@yahoo.com; ogungor@atauni.edu.tr

**RELIGIOUS SOCIALIZATION SOURCES OF INFLUENCE AND
INFLUENCES OF AGENCY****ABSTRACT**

Religious socialization is an interactive process through which social agents influence individuals' religious beliefs and understandings. People interact with a variety of different agents of socialization over the life course, and these individuals, organizations, and experiences channel the beliefs and understandings that constitute religious preferences – and these preferences help inform commitments to religious organizations. Agents of socialization influence individuals only if the source is a trusted and valued connection, and experiences can only inform religious understandings if they are salient for religious faith. Individuals have considerable agency to reject socialization pressure, and to choose which connections guide religious preferences. The temporal ordering of contact with agents of socialization is clearly important. Family, peer group, media, religious institutions (mosques-churches), school are considered as an important factors in the sociology for the religious socialization of individuals/youths. In this study, author begins by elaborating a theoretical foundation for the study of religious influence and religious socialization. He draws on contemporary theory and research on social movements and the sociology of religion, particularly on the nature of religious preferences and endogenous and exogenous sources of preference change. The nexus between these arenas of social research is crucial for an integrative perspective on socialization geared toward ideologically structured collective action. Next, he reviews research documenting the influence of various socialization agents. Finally, he provides a general assessment of the prospects for future research on socialization and how they fit into important theoretical debates in the sociology of religion.

Key Words: Religious Socialization, Agents of Socialization, Religious Preferences, Religious Choices, Family.

GİRİŞ

Dini sosyalleşme, sosyal etmenler aracılığıyla bireylerin dini inançlarını ve anlayışlarını etkileyen etkileşimli bir süreçtir. İnsanlar hayatları boyunca farklı sosyalleşme özneleriyle etkileşim içinde olurlar ve bu bireyler, organizasyonlar ve deneyimler, dini inançları oluşturan inançları ve anlayışları yönlendirir ve bu tercihler dini organizasyonlara bağlılığın özünü oluşturur. Eğer sosyalleşme kaynakları güvenilir ve değerli bağlantı sağlıyorsa sosyalleşme araçları bireyleri etkiler ve eğer kaynakların dini inançları belirgin ise yaşantılar da dini anlayışları pekiştirir. Bireyler sosyalleşmenin baskısını reddetmek ve hangi araçların dini tecrübeler (tercihlere) rehberlik ettiğini seçmek için ciddi araçlara sahiptirler. Sosyalizasyon ajanları ile temasın zamansal sıralaması açıkça önemlidir. Ebeveynlerin dini tercihler ve bağlar içine ilk girdileri, insanların diğer bireyler ve organizasyonlar ile ilişkisine yol göstermede yardımcı eder. (Myers 1996; Cornwall 1989; Sherkat 1998). Aile, mezhep (dini grup) ve de akran etkileşimi özellikle eş seçiminde hem dini inanç motivasyonlarını hem de dini tercihleri yönlendirir. Eğitim ve sosyal statü faktörleri de dini

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

tercihleri etkiler ve dini yönelimler eğitim düzeyini ve meslek seçimini de doğrudan etkiler (Sherkat ve Wilson 1995; Darnell ve Sherkat 1997; Sherkat ve Darnell 1999).

Bu bölümde, öncelikle dini sosyalleşme ve dini etki çalışmalarının teorik temellerine dikkatle eğilerek başladım. Ardından özellikle dini tercihlerin niteliği ve bu tercihlerdeki değişikliğin iç ve dış dinamikleri, sosyal hareketler ve din sosyolojisi konusundaki çağdaş kuramlar ve araştırmalar üzerine bir çerçeve çizerek devam ettim. Sosyal araştırma ve din araştırmaları alanındaki bağlar çok ideolojik olarak yapılandırılmış kolektif eyleme doğru sosyalleşme üstünde bütüncül bir perspektif elde etmek için çok önemlidir (Zald 2000). Sonra, alanla ilgili yapılan çalışmalarda değişik sosyalleşme araçlarının etkisini gözden geçirdim. Nihayet, gelecekte sosyalleşme üzerine yapılacak çalışmalar için konuya ilişkin bakış açıları genel değerlendirmesini sundum ve onların din sosyolojisindeki önemli teorik çalışmalar içinde nereye oturacağına dair fikirler ileri sürdüm.

Dini Tercihler, Dinamikler Ve Seçimler

John McCarthy ve Mayer Zald'ın (1977) sosyal hareketler için ürettikleri tanım, din çalışmalarına kolaylıkla adapte edilebilir: sosyal hareketler değişim için tercih yapılarıdır. McCarthy ve Zald (1977) hareketli sosyal hareket örgütleriyle durağan tercih yapılarını, tıpkı modern din sosyolojisi çalışmalarındaki “inanmak” ve “ait olmak” kavramlarında olduğu gibi karşılaştırarak sıralıyorlar (ör., Davie 1994; Stark ve Finke 2000). İnsanlar hayatın anlamının açıklamasını bulmak için çok değerli şeyleri bazen de daha önemsiz olanlarıyla –zaman, para ve diğer kaynaklar- değiştirmeye gönüllüdürler. Elbette, hayatın anlamına ilişkin cevaplara karşı doğal olarak şüpheli olunur, ancak eğer bu cevaplar güvenilir ötekilerden alınmışsa o zaman bireyler için daha değerli hale gelir. Bu yüzden bu açıklamalar büyük oranda birlikte üretilmiş ürünlerdir (Iannaccone 1990; Stark ve Finke 2000).

Dini sosyalleşme insanların taşıdıkları dini tercihleriyle sürekliliği olan bir süreçtir. Bireysel düzlemde dini gelişimi anlamak için, dini tercihlerin nasıl oluştuğunu ve nasıl değiştiğini anlamak zorundayız. Dikkate değer bir şekilde, dini tercihlerin bakışı ile dini kurumların seçimi birbirine denk süreçler değil, aksine birbirinden ayrı şekilde işleyen süreçlerdir. Dini tercihler hayatın kökenine, amacına ve anlamına dair doğüstü açıklamalar sunan bir araçtır, dolayısıyla bu açıklamalar tam olarak açıklanamaz veya çürütülemez niteliktedirler. Bu tercihler dini alanlardaki seçimlerde, dini adanmışlığa motivasyonda, kamusal dini törenlere/ibadetlere katılımında ve dini kurumlarla bağlılık ilişkilerindeki tercihlerde kişilere yol göstermede yardımcı olurlar. Bu bölümde, dini tercihlerin dinamiklerini ve gelişimini ve bu tercihlerin nasıl seçildiğini hem tercihler bağlamında hem de sosyal faktörler bağlamında kısaca açıklayacağım. Bilinmelidir ki dini alana ilişkin seçimlerde, dini tercihler dikkate alınacak tek faktör değildir. Dini karar alma süreci aynı zamanda sosyal baskılar; dindarlığa veya daha az dindarlığa iliştilirilmiş dini olmayan ödüller ve cezalar tarafından da etkilenmektedir. Dini seçimler üzerindeki sosyal kısıtlamaları ayrıca değerlendireceğim.

Sosyologlar tercih yapılarının dinamiklerinde insanların zevklerindeki (Elster, 1983) ve kafalarındaki dağınık görevlerle ilişkilerini dikkate almak zorundadırlar ki bu tercihlerle olan zıtlıklar neoklasik ekonomistler tarafından da desteklenmektedir. (Stigler ve Becker 1977; Iannaccone 1990). Doğüstü açıklamalar için tercih yapıları mekanik olarak belirli zamanlarda cereyan eden olaylarda veya yapısal zorlamalarda ortaya çıkmaz. Bu sosyal hareketlere ilişkin “günahsızlık anlayışı”¹ ciddi tarih araştırmaları tarafından reddedilmektedir ve din sosyolojisindeki

¹Immaculate Conception: Roma Katolik Kilisesinin Meryem'in asli günahın bütün lekelerinden bağımsız olarak hamile kalması olan bir doktrindir. Ç.n. *Roman Catholic Church* The doctrine that the Virgin Mary was conceived free from all stain of original sin.

daha önce yürütülen dini anlayıştaki büyük sosyal devrimlere ilişkin (ör., Wuthnow1976; Bellah 1976; Roof 1993) ampirik çalışmalar tarafından desteklenmemektedir (Bainbridge ve Stark 1981; Sherkat 1998).

Bir sosyalleşme perspektifi olarak şu dile getirilebilir; insanlar dini alımları için tercihleri öğrenir ve eğer dini tercihler değişirse bunu bireysel deneyimlere veya sosyal etkilere cevap olarak öngörülebilir yollarla yaparlar. Yaşam rotasının erken başlangıcında aile ve değerli diğerleri dini inançlarını ve anlayışlarını açıkça ilan ederler ve bu ilanlar özellikle dini alımlar için tercihlerin edinilmesini teşvik eder (Sherkat 1998; Sherkat ve Wilson1995). Ebeveyn, arkadaş, eşler ve akran grubu kolektif edinimlerde bilginin diğer değerli kaynaklarını teşkil etmektedir. Sosyal ilişkiler ağı tercihlerdeki değişimi oluşturmak için oldukça önemlidir ve yakın arkadaşlık kolektif alımlar için (her zaman olmasa da) tercihlerdeki radikal değişimi güdüleyebilir (Stark ve Bainbridge 1980; Snow vd. 1986; Rochford 1985). Bu bölümün ilerleyen kısmında sosyalleştirme etkenlerini uzun uzadıya üzerinde durarak tartışacağım.

İnsanlar tanıdık olanı tercih etmeye eğilimlidirler ve dini tercihler genellikle rutin dini deneyimler yoluyla pekiştirilirler. (Elster 1983; Sherkat ve Wilson 1995; Sherkat 1997, 1998; Von Weisaker 1971). Dini seçimler genellikle uyumlu (uyarlanmış: adaptive) tercihler tarafından hareket ettirilirlir. İnsanlar bildik dini açıklamalarla daha çok huzur bulurlar ve onlar mucizevi ödüller ve bildik dini alımların telafi edicisi olarak bu açıklamaları değerli ve teselli edici bulurlar. İçsel tercihlerdeki değişimler tıpkı uyumlu tercihlerde olduğu gibi bireysel dalgalanmalarda da bir işleve sahiptir ki bu zevkler üzerindeki sosyal etkiye cevap teşkil etmez. Bunun yerine, dini alımların insanlar tarafından önceki tüketimi benzer ürünlerin daha fazla arzu edilmesine sebep olur. Tıpkı insanların her gün aynı tür meşrubatı tüketme arzusunda olduğu gibi. Tercihlerdeki bu eğilim, tercihlerin yeniden üretilmesinde ve geliştirmesinde ortak alternatiflere uyumda önemli muhafazakar yanlılığa yol açar (Sherkan 1998). Iannancone (1990) dini tercihlerdeki tembelliği tercihlerin değişimi yerine beşeri sermayenin gelişiminin bir fonksiyonu olarak açıklıyor. Beşeri sermaye penceresinden dini deneyimler, dini beşeri sermayenin bireysel stoklarını inşa ediyor. Dini beşeri sermaye, toplumsal düzende dini değerlerin üretiminin etkin ve verimli olmasını sağlar. Bu nedenle, beşeri sermaye bakış açısı tercihleri durağan görür; değişen şey, dini değer üretme yeteneğidir. Uyumlu tercihler ve beşeri sermaye teorisinin ikisi birden dini inançların ve davranışların gelişimi ve yörüngesi ile ilgili olarak benzer sonuçlara götürür ve bunlar dini dinamikler için karşılıklı olarak birbirlerini dışlayan açıklamalar değildir. Bu bakış açılarında ortak olan diğer bir unsur ise dini seçimler yapan bireylere vekaleti ödünç vermelerindedir – uyum sağlayan tercihler ve beşeri sermaye sosyalleşmenin bir işlevi olmak yerine bireyler tarafından içsel olarak oluşturulur.

Tersine uyum sağlayan tercihler bazen duyguların yeniden üretilmesinden ziyade değişimi teşvik ederek içsel olarak yer değiştirirler. Tersine uyum sağlayan tercihler, insanlar daha önce istenen kolektif ürünlerden uzaklaştığında ve bunlar yerine daha yeni sonuçlar tercih ettiğinde ortaya çıkar (Elster 1983). Bu yüzden, insanlar tercih ettikleri eski dini seçenekleri reddederken bazen farklı dini tecrübelerin ve mucizevi açıklamaların biçimlerinin cazibesine kapılabilirler. Uyum karşıtlığı dini arayış için güdülenmelerde belirgindir (Sherkat 1997; Roof 1993). Uyum kabiliyeti gibi, uyum karşıtlığı da öğrenilen tercihlerin veya sosyalleşmenin bir sonucu değildir fakat içsel bir motivasyondur. Sosyal etkiler başka şekilde de tercih değişimlerini meydana getirebilir. İnsanlara belirli bir iyiye ulaşmak için baskı yapılabilir veya insanlar din yolunda ayartılabilirler; devamında dini tercih etme gelebilir (Elster 1983). Ayartma yoluyla tercih değişimi, dinamik tercihleri seçenekler üzerindeki sosyal etkiyle birleştirir ki bunlar aşağıda ayrıntılı olarak değerlendirilecektir. Dinsel ayartma ilahiyattaki eğitim süreci boyunca açıkça belirgindir, ki Ortodoks inançları tercih eden öğrenciler daha dinden bağımsız ideolojileri denemeye zorlanırlar ve onlar da bu sürecin sonunda bu anlayışlarla örtüşük bir anlayış geliştirir

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

(Finke ve Stark, 1992). Eğer “dönüştürme”, Birleşik Devletler'deki Afrikalı köleler ya da Hristiyan, Hindu, Müslüman ya da Budist din savunucular ile temas eden yerli halklar tarafından deneyimlendiği gibi, gerçekten başarılı olursa, bu zorla dönüştürme de bu modeli takip edecektir.

Bireysel Seçimlerde Sosyal Etkiler

Dini tercihler sadece dini seçimler yapmak için motivasyon unsuru değildir. Kültürel tüketimle ilgili tüm kararlar gibi dini tercihler de sosyal sonuçlar doğurabilir ve dini karar verme nedeniyle de seçimler üzerine sosyal etkiler hakim olabilir. Eğer biz yukarıda yaptığımız gibi sosyalleşmeyi tercihlerin oluşumundaki etki gibi tanımlarsak, seçimler üzerindeki bu sosyal etkiler sosyalleşme ile karıştırılmamalıdır. Bunun yerine, sosyal etkiler, sosyalleşme etkisine rağmen veya ona ek olarak dini dinamikler için bir açıklama sağlar. Amarta Sen'i (1973, 1993) takip ederek dini seçimler üzerindeki sosyal etkileri üç tip olarak belirledim: a) sempati-antipati; b) örnek çevre/konum; c) müeyyide (Sherkat 1997, 1998; Sherkat ve Wilson 1995).

Kolektif eylemler tarafından desteklenen ilahi düzenleyicilerden az yararlanmalarına veya hiçbir yarara ulaşmalarına rağmen, insanlar genellikle dini gruplara kendi içtenlikleri yerine başkalarının duygularıyla katılırlar. Yetişkin çocuklar, agnostik olmalarına rağmen veya hatta dini etkinlikler tarafından oluşturulan kolektif faydalarla arası hiç iyi olmamasına rağmen yaşlı aile üyeleriyle ailelerin kendilerini daha iyi hissetmeleri için kiliseye giderler (Sherkat, 1998). Aksine, bireyler bazen toplumsal iyiyi üretmek arzusuyla değil, fakat başkalarını küçük görerek hakir düşürmek için dini gruplara katılırlar - eylem için antipatik motivasyon. Antipati, birçok neopagan ve “Satanist” izleyici kültürleri ve kült hareketleri içindeki katılımlarda doğrudan etkileyici bir unsur olarak görülmektedir (Stark ve Bainbridge, 1985). Pagan veya satanist ilahi açıklamalar tarafından desteklenen dini faydalar üretmek yerine, katılımcıların çoğu, onların dindar Hristiyanlar üzerindeki küfrünün negatif etkisinden zevk alıyor görünmektedirler. Dikkat çekici şekilde, sempati ve antipati, ikisi birlikte bireysel seçim yapmalarda önemli bir sosyalleştirme ajanını ima ediyor. Burada katılımcılar, sosyal bağlar ve dini anlayışlar arasındaki mekanik bağlantı için hareket etmiyorlar, bilakis onlar için bu, değerli veya nefret edilen diğerlerini cezalandırma veya ödüllendirme için bir seçenektir. Bu, kültürel kuramlaştırmada aktörlerin aşırı sosyalleşmiş görüşleri şeklindeki ortak problemin önüne geçer (ör., Granovetter 1973; Frank 1993).

Örnek çevre-konum dini seçimler için sosyal motivasyona diğer bir potansiyeldir ki bu dini ürünler için tercihle ilgili değildir. İnsanlar, başkaları için iyi örnek teşkil etme adına dini gruplarla kurumsal ilişki kurabilir veya dini hizmetlere katılabilirler. Ailelerin kiliseye ve dini servislere ilahi düzeni ve çekici ödülleri bulmak yerine, çocuklarına örnek olmak için katılımları olasıdır. İlahiyattaki öğretim üyeleri ve kamu siyasi otoritelerinin de dinsel etkinliklere katılımlarının erdemli bir davranış adına örnek olmak için olma ihtimali vardır. Bununla birlikte, kamu nezdinde din savunucuları aslında ikiyüzlü katılımları için somut ödüller arıyor (Heckathorn 1993), ya da dinsizlik cezalarından sakınıyor olabilir. Burada güdülenme, dini ürünler için tercihler, örnek olma ya da sempati değildir; aslında, dindar katılım seçilmiş özendiriciler ve köstekleyiciler tarafından güdülenmektedir (McCarthy and Zald 1977; Hall 1988). Eğer seçici ödüller veya cezalandırmalar yeterli güce sahipse, bireyler dini etkinliklere katılabilirler ki bu etkinliklerin kolektif kötülük üretebilme ihtimalleri de vardır (toplu intiharlar ve sınırlı mesleki üyelerin katılımındaki yasaklar gibi) ve böylece insanlar sosyal ödüller uğruna dini malların aşırı tüketilmesiyle meşgul olacaklardır (Ellison ve Sherkat 1995; Phillips 1998; Sherkat ve Cunningham 1998).

Dini arayışlar bu konudaki diğer sosyal davranışlardan farklı değildir. Sosyal yaptırımlar insanlar istemese de giymeyi tercih etmeyecekleri elbiseleri almalarına; itici içkiler içmelerine; sigara içmelerine; istenilmeyen kariyer elde etmelerine; pahalı, güvensiz ve güvenilir arabalar satın almalarına; ve daha buna benzer pek çok şeyi almalarına sebep olabilir (Akerlof 1997;

Turkish Studies

Bernheim 1994; Bagwell ve Bernheim 1996). Dini gruplar üyelerine dini olmayan sosyal ödüller vermek suretiyle, evlilik dünyasına erişimle, iş dünyası için irtibatlarla, çocuklar için arkadaşlık ortamları oluşturmalarıyla, toplumda sosyal statü sağlamalarıyla ve buna benzer şeylerle meydana gelirler veya oluşurlar. Dini gruplar üyelerini, ayrıca dinsel tüketim, sosyal izolasyon, ekonomik güvensizlik ve şiddetli baskılar gibi cezalarla karşılaşan insanları da koruyabilir. Sosyal ödüllerin önemi ve yaptırımlar daha açık şekilde kişisel tercihlerin dini eylemleri belirlemediğini gösteriyor. Sosyal etkiler basitçe sosyalleşme ve içsel olarak tercihlerin değişimi üzerinden meydana gelmiyor, çünkü seçimler özgürce yapılamıyor-özgürlüğe fırsat tanıyacak sosyal boşluk yoktur. Seçimler sosyal ilişkilerin içinde gömülüdür, ki bu mevcut seçenekler ve kazanılan tercihlerde olduğu gibi tercihlerin dinamiğini ve gelişimini aynı anda etkiler (Akerlof 1997; Sen 1973,1993; Sherkat 1997).

Dini taahhütler sadece sosyalleşme tercihlerinin bir fonksiyonu değil aynı zamanda bireylerde içsel ve dini seçimlerde dışsal bir faktördür. Ayrıca, sosyal etkilerin dini tercihleri oluşturan anlayışlarla herhangi bir ilişkisi yoktur ve bu yüzden bireysel davranışları doğrudan etkilese bile sosyal etkiler sosyalleşme etkilerinden biri değildir. Burada ben sosyalleşme ve sosyal etkiler arasındaki farkları aklımda tutarak etki ajanları üzerinde bu konuyu tartışacağım.

SOSYALLEŞMEYE ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Ebeveyn ve Aile

Kültürler ve tarih boyunca aile, doğaüstü açıklamalar konusunda birinci bilgi kaynağı olmaya devam etmektedir. Ebeveyn ve akrabalar doğaüstü şeyleri çocuklara öğretirler ve bu bilginin kaynağı zamansal ve birinci derecede etkilidir (tercihleri etkileme anlamında çok önemlidir). Şaşırtıcı şekilde din sosyolojisi alanındaki pek çok çalışmada ebeveynin çocuğun dini kabulleri üzerinde sınırlı etkiye sahip olduğu iddia edilmektedir (ör., Hoge vd. 1994). Bu çalışmalar genellikle büyüyen nesiller arasındaki değer ve kabullerdeki farklılıkları göz önüne alarak ailenin çocuğun üzerinde dini etkisinin az olduğunu zannediyorlar- bu kuşak çatışması teorileri birçok bilim adamını ufukta radikal dini değişiklikler olacağı vehmine götürd. (Mesela Wuthnow 1976; Bellah 1976). Ancak, ebeveyn ve çocuklar üzerinde yapılan birçok sistematik araştırma ve ulusal örnekler üzerinde yürütülen uzun soluklu çalışmalar ebeveyn etkisinin çocukların dini inançlarında ve pratiklerinde ömür boyu devam eden bir etkisi olduğunu göstermektedir (Acock ve Bengtson 1978; Acock 1984; Willits ve Crider 1989; Myers 1996; Sherkat 1998).

Ebeveyn ve Çocuk

Ebeveynin çocuk üzerindeki dini tercihlere etkisi, Newcomb ve Svehla'nın (1937) 558 çocuk ve aile üzerindeki sistematik çalışmasıyla başladı, ilgili çalışmada annenin dine karşı tutumlarının erkek çocuklarının dini anlayış farklılıklarının % 34'ünün, kız çocuklarının ise % 48'inin dini tercihlerini etkilediği sonucu bulunmuştur. Bu erken çalışmadan bu yana, birçok araştırmada ebeveynin çocukların dini inançları ve davranışları üzerinde çok açık etkiye sahip olduğu sonucu çıkmıştır (Hunsberger 1985; Acock ve Bengtson 1978; Acock 1984; Willits ve Crider 1989). Genellikle, bu çalışmalar aile etkisinin hayatın erken dönemleriyle sınırlı olduğunu ve bu inanç belirginleşmesinin erken hayat dönemi içinde başarıldığını var sayar. Daha sonraki çalışmalar ise hayat boyu öğrenme modelini politik sosyalleşmeden ödünç almıştır (Sigel 1989) ve ebeveynin nasıl hayat süresi boyunca çocukların sosyalleşmelerinde etkili olduğunu keşfetmiştir. Ebeveyn diğer sosyal ilişkilerin şekillenmesine yardım eder, ve bu kanallar yaşam boyu sosyalleşmeyi sağlar. Nitekim, hayatın tabii olayları genç yetişkinleri stresli yaşam olaylarıyla başa çıkmada kendi çocuklarının nasıl yetiştirileceğine dair ebeveynin bilgeliğini aramaya sevk ederek ebeveynleri daha etkili hale getirebilir (Stolzenberg vd. 1995; Myers 1996; Sherkat 1991a). Ebeveyn sosyalleşmesi üzerine yapılan çalışmalar, ailelerin dini törenlere katılımının çocukların erken dönemde katılımlarını nasıl etkilediğini belirterek dini ilişki ve katılım üzerine yoğunlaşma

eğilimi göstermektedir (Acock 1984; Acock ve Bengtson 1980; Willits ve Crider 1989). Bazısı, örneğin Myers (1996), dini inancın göstergelerini ve dindarlığın ölçülerini oluşturmak için karma yapma eğilimindedir. Bu strateji ortak sonuçları gösterirken, dini anlayışlar veya tercihler ile dini katılım arasındaki ilişkinin değerlendirmesine izin vermez.

Çalışmalar ayrıca ebeveynler arasındaki dayanışmanın ve çocuk ve ebeveyn arasındaki yakınlık duygusunun sosyalleşme sürecini nasıl etkilediğini göstermiştir. Birincisi, araştırmacılar göstermiştir ki, ebeveynler farklı dini inançlara sahip olduğu zaman, çocukların genel dini inançları ebeveynlerine göre daha az gelişmektedir ve çocukların din değiştirme veya dinden çıkma olasılıkları ise daha yüksektir (Sandomirsky ve Wilson 1990; Sherkat 1991b). İkincisi, ailede ebeveyn uyumsuzluğunun varlığı, çocuklar özellikle de erkek çocuklar için daha düşük dindarlık sonucunu vermektedir (Nelsen, 1981). Ailelerine daha yakın olduklarını ifade eden gençlerin dini inançlardan ayrılmaları daha az olasıdır (Sherkat ve Wilson 1995). Bütün bu bulgular seçimler üzerindeki sosyal etkilerin etken olduğunu gösterir niteliktedir. Eğer ebeveynler farklı dini değerlere ve inançlara sahip olursalar, o zaman çocukların (ve birbirlerinin) dini ilişkilerini kendileri gibi yerleştirme adına aile içinde rekabet baskısı oluşabilmektedir. Yakınlık duygusu da ailenin hissiyatı için sempatinin dışı vurumu olarak katılımı harekete geçirecektir. Güçlü duygusal bağların etkileşimde ve anlayışlarda tercihlere yol açıyor olması sebebiyle, duygusal ilişkiler tercih gelişimi ile bağlantılı olabilmektedir (Collins 1993). Gelecek çalışmalar kesinlikle duygusal bağlar ve aynı zamanda tercih gelişimi ve dini seçimler arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine ihtiyaç duyacaktır.

Yaşlanma gelişiminin yol gösterici çalışmalarının ardından (ör., Bengtson 1975; Bengtson ve Black 1973; Bengtson ve Kuypers 1971; Bengtson ve Troll, 1978; Hagestad 1982; Rossi ve Rossi 1990), birkaç bilim adamı çocuk ve ebeveyn üzerindeki sosyalleşmenin karşılıklı ilişkileri nasıl etkilediği üzerinde kafa yordu (Thomas ve Cornwall 1990). Glass vd. özellikle ileri yaş evresinde, ebeveynlerin kritik ipuçları ve bilgiler için çocukları üzerinde daha bağımlı hale geldikleri durumlarda, ailenin değerlerinin etkisinin çocuğun bağımlılıklarını ve gelişim aşamalarını nasıl yönlendirdiğini açıklamak için mübadele teorisi üzerine dikkat çekti. Glass vd. (1986) yaşam seyri boyunca çocuklar ve aileleri arasındaki ilişkilerin etkilerinin karşılıklı olduğu sonucuna ulaştılar, ve ben de ebeveynlerin ve çocukların dini inançta ve katılımlarda karşılıklı etkileşim içinde oldukları sonucunu gösterdim (Sherkat 1991a). Gençlik-Ebeveyn Sosyalleşme Panel Araştırması'nın (Youth Parent Socialization Panel Study) uzun dönemli verilerini kullanarak, ki bu çalışma ailelerle ve çocuklarla on sekiz yıl boyunca üç kez mülakat yapılarak yürütülmüştür, dini tercihler için (dini katılım bağlamında/ölçütünde) ebeveynin ve çocuğun karşılıklı etkileşiminin yaşam boyunca nispeten sabit olduğunu tespit ettim. Daha da önemlisi, ebeveyn ve çocuklar arasındaki karşılıklı etkilerin büyüklüğü örneğin eğitim düzeyi, ailenin genişleme dinamikleri (örneğin evlilik, boşanma ve çocuk yetiştirme) ve mezhepsel etkiler gibi diğer faktörlerin etki derecesini aşıyor. İncil'deki Ortodoks inançlar tarafından işlevselleştirilmiş dini inançlara bakıldığında, ben ebeveyn-çocuk ve çocuk-ebeveyn etkileşiminin net gelişimsel yörüngesini buldum. Çocuklar daha sonra genç ergenler olarak ebeveynlerini etkilerken, ebeveyn ergenlik öncesi yaşam döneminde çocuğun dini inançları üzerinde daha çok etkiye sahiptir. Ancak, çocuklar otuzlarına ulaştıklarında, ebeveynleri bir kez daha, daha etkili oluyorlar.

Benim bulgularım, belirli bir dönem içinde (1965-1982) tamamen ABD örneğine dayanır ve Tanrı'nın sözü olarak İncil'in yorumlanması ile ilgili geçerli bilgi kaynağı olarak genç yetişkinlere daha fazla güvenilirlik vermiş olabilir. Benim çalışmamda da açıkça ortaya çıktığı gibi genç yetişkinler ebeveynlerinin İncil'e olan inançlarını etkiliyorlar ve onlardan daha büyük olan bu insanları kutsal metin yorumlarında daha az Ortodoks olmaya sevk ediyorlar. Yaşamın ileriki seyri, yaşlı ebeveynler yetişkin çocuklarını daha muhafazakar dini inançlara yeniden geri

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

çekiyorlar. Benzer bir örüntü İran devriminde de beklenebilir; şöyle ki genç dini aktivistler ailelerini ve diğer akrabalarını belirli bir İslami inancı tercihe doğru sevk ettiler. İlerleyen süreçte, dini kısıtlamalar altında devrimin ışığını kaybetmesi ve yetişkin yaşamının gerçekleri, muhtemelen eski İranlılar içinden daha ılımlı nesilleri çocuklarının dini kabullerinin belirlenmesinde daha etkili kıldı.

Eşler Arasındaki İlişkilerin Etkileri

Evliliğe ilişkin bağlar da etkinin kaynaklarında önemli bir unsurdur ve farklı dinden evlilikler dini inançları değiştirmenin en güçlü göstergelerinden biridir (Lazerwitz vd. 1998; Lazerwitz 1995a, 1995b; Sandomirsky ve Wilson 1990; Sherkat 1991b). Bunun yanında değişimin yönü Stark ve Finke'nin isimlendirmesiyle (2000) "Greeley'in kanunu"dur ki bu yön çoğunlukla daha dindar olan eşin din değişiminin yönü üzerinde daha fazla etkiye sahip olması şeklindedir. Tipik olarak bunun manası diğer dinden veya mezhepten biri, bir Katolik'le evlendiğinde Katolikliğe girecektir, ve bu özel mezhep mensubu kişiyle evlenen insanlar o mezhebe girme eğilimindedirler. Elbette karma evlilikler de temel dini tercihlerle ilgilidir, güçlü dini değerlere sahip bir kişinin kendi arzularını paylaşmayan biriyle evlenmesi de pek olası değildir. Eş seçimindeki bu yanlılık eşlerin dini seçimler üzerindeki etkisini minimize etme eğilimindedir. Dolayısıyla kendisi güçlü dini tercihlere sahip birisinin kendi duygularından farklı bir insanı eş olarak seçmesi olası olmayacaktır ve böylelikle daha zayıf dini tercihlere sahip kişilerin eşleri üzerinde daha az etkiye sahip olma olasılığı çok yüksektir. (McCutcheon 1988; Johnson 1980).

İnsanlar arkadaşlarını ve eşlerini kendi tercihlerine ve görüşlerine uygun kimselerden seçiyorlar, bu yüzden değerli diğerleri yeni arzuları uyandırmak yerine var olan duygu birlikteliklerini güçlendirmek eğilimindedirler. Çünkü tercihler aynı zamanda eğitim ve meslek ile ilgili seçimleri de yönlendirir ve bu, toplumsal yaşamın çeşitli alanları arasındaki sosyal ilişkilerin pekiştirilmesi eğiliminde olacaktır (Darnell ve Sherkat 1997; Sherkat ve Blocker 1997). Homofili (aynı hissiyatı paylaşanlar) gönüllü grupların oluşumunu etkiler ve her türlü sosyal hareketler de benzer fikir ve davranış arka planına sahip kişiler tarafından oluşturulur (McPherson ve Smith-Lovin 1987). Hep birlikte düşünüldüğünde, bu kuramsal beklentiler ve destekleyici ampirik araştırma sonuçları bize şunu göstermektedir; kolektif mallar için tercihlerin oluşumunda makro yapısal bağlantıların ve bireylerin tercihlerinin onları sosyal gruplarla (aile, meslekler, mahalleler veya toplumsal hareketler) ilişkiye sevk etmesi, yerine göre daha az öneme sahiptir. Burada ben makro yapısalcılığın sosyal mübadeleyi belirleyen açıklama çerçevesine itiraz ediyorum (Lawler vd. 1993) ve aktörlerin daha minimal anlayışlarına davet ediyorum. Aktörlerin motivasyonu görüşünün altının çizilmesi insanların bir parçası oldukları durumlarda nasıl seçimler yaptıklarını belirlemeye yardımcı olacaktır ve böylece bu, bize sosyalleştirme ajanlarının bir çerçevesini ve ağların bireyler üzerindeki etkisi ile bireylerin ağlar üzerindeki etkisi üzerine test edilebilir hipotezler kurma imkanını verecektir.

Aile Araştırması ve Sosyalleşme

21.Yüzyılın sonlarına doğru aile ve din arasındaki ilişkiye dair sosyolojik araştırmalar artmaya başladı, ancak aksine bu alanda hızlanmaya rağmen verilerin kısıtlılığı, aile ilişkilerinin dini inançlar ve tutumlar üzerinde nasıl etki ettiğini ortaya koymaya engel oldu. Çok az çalışma yaşam süresince aile ve çocuk üzerindeki etkileşimi izledi ve halen dini tutumun en temel göstergeleri üzerinde çok az sayıda çalışma var; sadece Gençlik Aile Sosyalleşmesi Panel çalışması ailedeki dini inançların göstergesi olarak bu ilişkiyi kendisine konu edindi. Bildiğim kadarıyla, eşlerin yaşam süresinin kısa dönemleri içinde etkileri inceleyen birkaç panel çalışma varken (örneğin Aile ve Hane üzerine Ulusal Tarama -the National Survey of Families and Households- ki bu araştırmanın verileri geçmiş evlilikler için toplandı) yaşam süresince ebeveynleri, çocukları ve kardeşleri takip eden herhangi bir çalışma yoktur ve dini seçimler ve tercihler üzerinde kardeşlerin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

etkisinin olduğuna inanmak için güçlü bir teorik neden de vardır. Çekirdek ailenin ötesinde ailesel etkilerin varlığı muhtemeldir (Glass vd. 1986; Sherkat 1998, 1991a). Bu, özellikle geniş Afrikalı Amerikalı ve etnik göçmen grup ailelerinin çocuk yetiştirme ve diğer görevleri için doğru bir tespit olabilir.

Burada din sosyologları için geniş ailenin etkilerinden başlamak üzere, ömür boyunca aile fertlerinin birbirlerine etkisinin incelenmesi önemli bir görev olmaktadır. Tercihlerin seçeneklerden ayrılması büyük kuramsal öneme sahiptir ve dini “sosyalleşme” konusunda yapılan incelemelerin çoğunda yer almaz. Daha önce uzun uzadıya tartışıldığı gibi, aileler sadece dini inançları ve bireylerin anlayışını bilgilendirmiyor, onlar aynı zamanda yapılan dini tercihlerde birincil sosyal bağlamı sağlıyorlar. Sempati, örnek çevre-kurum ve yaptırım, dini katılım ve inanç için temel referanslardır ki bu genellikle aile ve din arasındaki yapısal bağlar içinde yer almaktadır. Aile bağlarının değeri ve önemi dini alandaki ailenin ön bilgi kaynağı olduğu gibi dini tercihlere de doğrudan etki etmektedir. Dini inanca ve katılıma dair farklı yöntemlerle icra edilen çalışmalar seçimler üzerindeki sosyal etkileri belirleme ümidi için yeterli donanıma sahip değildiler.

Mezhepler

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında, bilim adamlarının mezhepsel farklılıkların azaldığını iddia etmesi moda halini almıştı ve mezhepler içindeki değişim her nasılsa bir şekilde mezheplerin etkisinin azaldığı ve dolayısıyla bundan sonra mezheplerin daha fazla önemli olmayacağı şeklinde yorumlanıyordu. Elbette her zaman mezhepler içinde dini inançların ve tutumların değişimi ve farklılığı kısmen dünyevi elitler tarafından tahakküm ve geniş toplumla gerginliği yeniden kurmak isteyen mezhep hareketlerinin oluşumuna neden iç süreçler nedeniyle olmuştur (Finke ve Stark 1992; Stark ve Bainbridge 1985; Stark ve Finke 2000). Değişkenliklere rağmen mezhepler ön dini bilginin aktarımında ana yollar olarak kalmaya ve dini seçimlerdeki yerel unsurların belirlenmesinde yardımcı olarak kalmaya devam ettiler. Mezhepler dini kaynakların büyük çoğunluğu oluştururlar ve hatta özel amaçlı gruplar olarak “mezhep farkı gözetmeyen” yaygın çığırkanlık grupları, gerçekte mezhepsel gruplar tarafından bölünmüştür.

Mezhepler bireyleri inanca ve dini eylem için fırsatların tekliflerine doğru kendi özel yönelimleri eliyle etkiler (Harrison ve Lazerwitz 1982). Mezhep yapısı içinde kilise yönetimi, gençlik liderleri, ve Pazar Okulu öğretmenleri, mesajı, kilise üyesi cemaate iletacaktır. Mezhepsel bakış açıları mucizevi ve dengeleyici açıklamalar üzerine mezhepsel araçlarla mesajın iletilmesini sınırlandırır (Finke ve Stark 1992). Tutucu bir Protestan grubunda, eğer İsa'nın ilahi olmadığı, cehennemin olmadığı veya Mesih'in yeniden dönmeyeceği öğretilmişse, bir Pazar Okulu'nda öğretmen bunu kolaylıkla silebilir. Nitekim, genç veya yaşlı hiç kimse böyle liberal düşünceye yatkın talimatları uygun görmez, bu yüzden pek çok mezhep grubu hayat boyu sosyalleşmenin önemini fark ettikten sonra bütün yaş grupları için Pazar okullarını devam ettirir. Liberal kiliselerde, papaz veya öğretmen, kurtuluşun sadece Hristiyanlar için özel olduğunu, gerçekten şeytanın var olduğunu veya iyi Hristiyanların başkalarının inançlarına şahitlik etmesi gerektiğini iddia etse azarlanacaktır. Seçicilik de mezhepsel sosyalleşmede delil teşkil eder. Örneğin, Mesih Kiliselerinde veya Güney Baptist kiliselerinde Papazlar, Rahibeler veya Pazar Okulu öğretmenleri kutsal ruhun inananlara mesajını Glossalalia'nın yorumlarıyla verdiğini iddia etse bu, sansüre uğrayabilir. Tanrının Meclisi'nin (Assembly of God) veya Tanrının Kilisesi'nin (Church of God) yetkili kişileri insanların Kutsal Ruh'la dolu olmadığını veya ruhun doluluğunun kurtuluş için (veya şeytana sahip olmanın kanıtının) önemsiz olduğunu iddia etseler/tartışsalar sosyal baskıya maruz kalırlar.

Aynı zamanda mezhepte yetkili kişiler basılan kitaplarla, ki onlar genellikle mezhepsel hiyerarşi tarafından desteklenir veya en azından tasdik edilir, insanların tercih eylemlerinin

Turkish Studies

oluşumuna etki eden kanalları teşkil etmektedir. Pazar Okulu için çalışma kitapları, özel ibadet temaları, yaşa ve cinsiyete bağlı özel mezhepsel gruplar (kadın, genç ve yetişkin grupları) mezhepsel elitlerin kurguları için imkanlar veren gündemleri oluşturur. Gerçekten, kitlelerin tercihleriyle çelişen mezhepler içindeki çatışmalar genellikle mezhepsel literatür tarafından teşvik edilmektedir. Mezhep etkisi rahip sınıfından olmayanları etkilerken, elit etkisi bireylerin sosyalleşme ajanı tarafından çevrilidir ve cemaat üyelerinin kolektif eylemdeki yetenekleri yoluyla mezhepsel hareketlerle veya kliklerle ilişkiye girer (Stark ve Bainbridge 1985; Finke ve Stark 1992).

Mezhepler aynı zamanda kolektif eylemler için farklı bağlamlar sağlar, böylece din konusunda akran grubunun sosyalleşmede etkisine yol açılır. Bu kolektif eylemler yoluyla bireyler kendilerini belirli dini kabullerle ve anlayışlarla tanımlama eğilimine girer ve bu onların mezhepsel kimliklerini bilişsel kaynaklar olarak tutabilir (Sherkat ve Ellison 1999). Elbette mezhep içinde farklı kimliklere sahip topluluklar olacaktır ancak farklı dini temaların anlayışlarında az da olsa ortak temalar olması beklenir. Feminist Katolikler belki politik hedefleri için daha fazla destek bulacakları veya dini bir organizasyon içinde daha fazla fırsat arzulayacakları diğer geleneklerle mezheplerini değiştirecekleri yerde, kimliklerini yine Katolik ile muhafaza edeceklerdir. Eğer mezhepler etkili olmasaydılar, ne sadakat için küçük bir neden, ne de değişim veya süreklilik için muhalif seslerin motivasyonuna destek olurdu. Çıkış, kişisel tercihlerdeki farklılık için birincil yanıt olabilir (Hirschman 1970).

Yukarıda da üzerinde durulduğu gibi bazı dini yorumcuların mezhepsel kimliklerin artık eskisi gibi belirgin olmadığına ve dini gruplar arasındaki sınırların mezhep analizlerinin birimleri ile ilgisinin daha az olduğuna dair iddiaları var. Sosyal statülerde, bölgesel dağılımlarda ve etnik kimliklerde mezhepsel etkilerin azaldığı konusu tartışmalıdır (Wuthnow 1988, 1993). Akademisyenler, demografik farklılıkların zayıflamasının mezheplerin inanç sistemini etkilediğini varsayıyorlar ve mezheplerin kendi içindeki şimdiki dini inançların mezhepler arasındaki farklılıklar içerdiğini ileri sürüyorlar (Wuthnow 1988: 86–7, 1993: 156–7; Hunter 1991: 86–7). Wuthnow (1993: 156) “Geçen yarım yüzyıl içinde, mezhepçiliğin Amerikan dininde kimliğin birincil modu olma özelliği azalmaya başladı; bu düşüşün göstergelerini dinler ve mezhepler arası geçişler (evlilikler gibi), inançlar ve mezhepsel sınırlar içinde artan hoşgörü, bütün Hristiyanlığın birliğine dair işbirliği ve birçok mezhep arasında özel öğreti ve belirli üyelik şartları içindeki dengeleme (deemphasis) kapsar”. Ancak deneysel çalışmalarda mezhepçiliğin azaldığına dair hiçbir kanıt yoktur.

İnsanların birçoğu orijin mezheplerinde kalmaya devam ediyor ve zaman içinde veya gruplar arasında dini hareketliliğin oranlarının arttığına dair kanıt da yok (Sullins 1993, Sherkat 2001). Eğer insanlar dinlerini/mezheplerini değiştirirse, yine bu değişim genellikle birbirine benzer teolojik anlayışı olan veya benzer tarzda ibadet şekilleri olan kişilerin geldikleri mezheplere benzeyenler arasında olacaktır (Sullins 1993; Sherkat 2001). Genel Sosyal Tarama verileri ABD’de evli insanların yüzde 45’inin, dini gelenekler on iki farklı kategoriye ayrıldığı zaman, aynı inançtan birisiyle evlendiğini gösteriyor (Episkopoller diğer Liberal Protestanlar’dan, Lutheranlar diğer ılımlı Protestanlar’dan ve Babtistler de diğer mezheplerden ayrılıyor). Karma evlilik oranları daha çok gençler arasında artmaktadır (yaşlı gruplardaki %48 ile genç gruplardaki %43’ü karşılaştırdığımızda homojenliğin azaldığı görülüyor). Ancak, artan bu karma evlilik oranları tamamen Katolikleri, Yahudileri ve liberal Protestanları kapsıyor. Babtistlerin, daha tutucu mezheplerin ve Mormonların karma evlilik oranları gruplar arasında bir değişim göstermiyor (Sherkat 2001). Farklı inançlara gelince, bazı çalışmalarda dini inançlar ve pratikler mezhepsel gruplar arasında önemli ölçüde farklılık göstermiştir (Hoffmann ve Miller 1998; Sherkat ve Wilson 1995; Sherkat ve Cunningham 1998; Sherkat 1998). Dini inançların mezhebe ilişkin yapısı gelecekteki dini katılım ve eğilimler konusunda dolaylı bir etkiye sahiptir (Sherkat 1998; Sherkat

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

ve Wilson 1995). Aksine, örneğin Mesih Kiliselerinin Güney Baptilistlerden farklarını, inançların ve kimliklerinin inceliklerini ham anket araştırması ile yakalamak pek mümkün değildir ve bu alanlarda daha sistematik nitel ve nicel araştırmalara ihtiyaç vardır.

Aile çalışmalarında olduğu gibi, mezhepsel etkilere ilişkin çalışmalar da sosyalleşme etkileri arasındaki farkları ve seçimler üzerindeki etkileri –dini anlayış ve inançlar üzerindeki etkileri- gözardı etme eğilimindedir. Cemaatler sosyal ödüller ve yaptırımlar için önemli bağlamlar sağlar ve bu önemli oranda dini katılımı da güdüleyebilir. Arkadaşlık ağları, mesleki bağlar, komşuluk ve akrabalık bağlantıları da cemaatlerde birleşmeye yardım edebilir (Harrison ve Lazerwitz 1982). Mezhepsel bağlılığın bir seçim olduğu göz önüne alındığında, tercihler ve seçimler arasındaki ayrım özellikle dini etkilerin sistematik şekilde çalışılması için oldukça önemlidir.

Eğitimin Etkileri

Bilim adamları uzun süre eğitim yoluyla efsanelerin ve batıl inançların insan hayatından kovulacağına ve sonunda din de dahil tamamının ortadan kalkacağına inandılar. Şüphesiz seküler bilim adamları, dini açıklamaların bir kez bilimsel sorgulamaya maruz kaldıktan sonra artık mantıksız olacağına ve kimsenin de buna inanmayacağına inanıyorlardı. Sekülerleşme teorisinin bu şekli din sosyolojisinin birinci yüzyıl içindeki dinsel değişimi açıklayan hakim kuramsal perspektiftiydi. Bu perspektiften değerlendirildiğinde, eğitim düzeyinin ve eğitim kalitesinin mantığı efsanelerin, hurafe inançların ve dinin insan hayatından çıkarılması ve yerinin bilimsel açıklamalar doldurulması adına oldukça önemlidir. Sekülerleşme teorisyenlerinin dinin ve efsanelerin geleceğine ilişkin bu kahince umutlarının aksine dinin ne önemi azaldı ne de din ortadan kalktı (Stark ve Finke 2000; Sherkat ve Ellison 1999). Bu durumun oluşmasının önemli bir nedeni, bilimin ve eğitimin uhrevi dinler tarafından doğaüstü olayların açıklanması için getirilen yorumlar üzerinde hiçbir şey söyleyememeleridir. Bilim asla tanrının, cennetin veya cehennemin yokluğunu kanıtlayamayacaktır. Bundan dolayı, dini tercihler ve seçimler üzerindeki eğitim etkileri baskın eğitim kurumlarında teşvik edilen kültürel eğilimlerin yerine gelecektir. Laik eğitim dini inançlara ve yaptırımlara dinsel bağlılığı hayattan çıkarmak için girişimde bulunduğu zaman, bu dini tercihler ve seçimler üzerinde etkili olabilir. Ancak dini hayatlarında tercih edenler ve dini kuruluşlar, sekülerizmin etkilerine bireyleri din karşıtı eğitimden uzaklaştırma yoluyla ve alternatif eğitim kurumları geliştirerek karşı koyabilirler (Darnell ve Sherkat 1997; Rose 1990; Sherkat ve Darnell 1999). Eğitim alanına dini değerlerin aktarımı hakim dini anlayış ve seçimleri laik eğitimin etkilerinden korur.

Seçimlerden (dini yükümlülük) tercihlerin ayrılığı (dini anlayışlar) eğitimi dini faktörleri nasıl etkilediğini anlamada yardımcı olur. Öncelikle eğitim durumu genellikle laik eğitime maruz kaldığını gösterir. İlköğretim ve orta öğretim kurumları genellikle dine karşı düşmanca tavır içinde değildirler; ancak, yüksek öğretimde ve özellikle eğitim bilimlerinde din karşıtı söylem (duygu) yaygındır ve dini Ortodoksluk negatif bir ışık şeklinde değerlendirilir. Bu, eğitimcilerin dini seçimlerinde ve tercihlerinde apaçık bellidir. Stark ve Finke'nin (2000) son birkaç yılda üniversite profesörleri, bilim adamları (fizikçiler, matematikçiler, biyologlar, mühendisler vb.) üzerinde sürekli yürüttükleri araştırmalarını bu eğitimcilerin Ortodoks dini inançlarını ifadeye eğilimli ve kiliseye gittiklerini ve de dinsel bağlarını devam ettirdiklerini gösterir şekilde özetlemek mümkündür. Bu, apaçık akıl ve inancın uyumluluğunu gösterir. Bunun yanında beşeri ve sosyal bilimlerdeki üniversite profesörleri ateizme çok daha eğilimli ve dini organizasyonlara katılmaları da oldukça eksiktir. Bilimsel sorgulamanın ve keşfin inançla zıt düşmeleri pek olası değildir, hele inancın yerini almaları daha da düşük ihtimaldir. Buna zıt olarak, beşeri bilimlere yön veren laik filozoflar ve kültürel hareketler genellikle dini inanca açıkça düşmanlığa dayanır ve onun kökünü kazımak isterler.

Turkish Studies

Sistematiik araştırmalarda bulunan, eğitim d¼zeyinin y¼ksekliđinin doğru dini tercihleri d¼ř¼r¼rken ateizmi ve dinsel ilişkiyi kesmeyi teşvik etmesi sonucu şaştırtıcı değildir (Hunsberger 1985; Johnson 1997; Sherkat 1998; Roof ve McKinney 1987; Wilson ve Sherkat 1994; Wuthnow ve Mellinger 1978). İlginç bir şekilde Johnson (1997) yaptığı araştırmada dini inançlara eğitimin etkisinin Katolikler için daha az olumsuz olduğunu saptamıştır ve yine Greeley ve Hout'un (1999) çalışmalarında eğitimin, Katolikler arasında öl¼mden sonra yaşam inançları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu gösterilmektedir. Cornwall'ın (1989) Mormonlar arasında y¼r¼tt¼đ¼ çalışma eğitimin dini kabuller ve kiliseye katılım konusunda pozitif bir etkiye sahip olduğunu gösteriyor. Her bir durumda, bu iddialar dini tercihler ve seçimler üzerinde laik eğitimin olumsuz etkilerinin din eğitimini nasıl etkilediğini göstermektedir. Daha genel olarak, Stolzenberg vd. (1995) eğitimin kilise üyesi olma ihtimali üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu tespit etmişlerdir. Bu bulgular muhtemelen, dindar olanlar da dahil olmak üzere daha eğitilmiş katılımcılarının çeşitli gönüll¼ kuruluşlarla bağlarını daha fazla devam ettirdikleri gerçeğini yansıtmaktadır.

şu bir gerçek ki eğitim d¼zeyi ve dini anlayışlar arasındaki ilişki tek y¼nl¼ değildir. G¼çlü inanç sistemlerine sahip dini gruplar laik eğitim kurumlarının aşındırıcı g¼c¼n¼ tanır ve bu sosyal baskılardan üyelerini korumanın yollarına bakar. Batıda, Katolikler kendi eğitim kurumlarını başarıyla oluşturarak Protestan hegemonyasının meydan okumalarına karşılık vermişlerdir. Gerçekten de Amerika'da Katolik eğitimi, Protestan egemen kamu eğitiminin etkisini kırmak için aleni bir çaba içinde geliştirilmiştir. Kamusal eğitim daha sek¼ler ve daha açık din karşıtı hale geldikçe, muhafazakar Protestan mezhepleri kendi okul sistemlerini veya evde eğitim (Rose 1990) modelini oluşturma gerekliliğini savunmaya başlamışlardır. Hepsinden önemlisi, Protestan dini aktivistler, özel Hristiyan eğitimini savunmak yerine lise eğitiminin sonrasındaki tuzaklar aleyhinde ebeveynleri uyarıyorlar. Gerçekten de bir araştırmada muhafazakar Hristiyan ebeveynlerin çocuklarını üniversiteye gitmekten vazgeçirdikleri (özellikle daha az inançlı olanları) ortaya çıkmıştır (Sherkat ve Darnell 1999). Muhafazakar dini inançlara sahip gençlerin üniversiteye hazırlık lise derslerinden ve ödevlerinden kaçındıkları gör¼lm¼řtür ve onlar eğitime katılımı etkileyen dışsal (ırk, cinsiyet, din) ve sosyoekonomik şartlar itibariyle lise sonrası eğitime katılım oranlarında daha d¼ř¼k bir seviyeye sahipler (Darnell ve Sherkat 1997).

Eğitim ile dini tercihler ve seçimler arasındaki ilişki din sosyolojisinde önemini devam ettirmektedir. Protestan okullarının dramatik bir şekilde büyümesi ve evde eğitim sisteminin pop¼lerliđinin artması, muhafazakar dini tercihlerin ve mezhepsel dini kuruluşlara bağlılığın pekiştirilmesi noktasında müthiş bir etkiye sahip olabilir. Son zamanlarda değişik eğitim seçenekleri için hükümet destekleri ve vergi indirimlerini içeren itmelere onların büyümelerine payanda olacaktır. Daha küresel olarak benzer gelişmeler İşlam milletlerinde ve Hindistan'daki Hindular arasında da vardır. Dini kurumlar gelecekteki dindar nesiller üstünde laik eğitimin etkilerini biliyor ve bunu giderme gayreti içinde oluyorlar.

Geçmiş ve şimdiki Manzara

Din sosyolojisinde en etkili çalışmalar makro kült¼rel d¼n¼ř¼m¼n büyük temaları üzerinde yoğunlaşmış iken, dini dinamikler için açıklayıcı mekanizma doğası gereği bireysel seviyededir. Eğer bireylerin büyük oranda dini yaklaşım ve tercihleri değişirse ancak o takdirde dinsel değişim vuku bulacaktır. İdeolojik olarak yapılandırılmış eylem normal etki ve sosyalleşme süreçleriyle devam ettirilmelidir (Zald 2000) ve bunu anlayabilmek için aile süreçleri, mezhepsel bağlar, arkadaşlık ve akrabalık bağları ve eğitim gibi diğer kurumsal etkiler üzerinde odaklanmamız gerekir. Dini sosyalleşme hakkında öğrendiğimiz çok şey var. Bununla beraber, ifade edilmemiş daha başka pek çok sorular da var. Birincisi, biz ailenin dini tercihler ve seçimler üzerinde birinci etkiye sahip kurum olarak devam ettiğini biliyoruz. Üreyen aileler dini tercihleri ve seçimleri güçlendirme eğiliminde iken köken aileler dini tercihlerin kabullerinde kanalların ve tercihlerin

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

aşılmasına eğilimlidirler. Dini gruplar (mezhepler) dini tercihlerin ve dini seçimlerin doğası üzerinde apayrı bir etkiye sahipler. Seküler eğitim geleneksel dini eğitimi baltalarken, dindar bireyler ve kurumlar bu etkiyi kırmak için akademik iklimlerden yönelen düşmanca tavrı kaldırarak ve laik eğitime dini alternatifler üreterek onunla mücadele ediyorlar.

Ne yazık ki, biz aile dinamikleri ve dini tercihler ve seçimler konusunu yeterli derecede bilmiyoruz. Dini anlayışların ve tutumların yeterli ölçütleri de dahil olmak üzere doğulan aileleri yaşam boyunca inceleyen çok az çalışma vardır. Biz eşler arasındaki ilişkilerin ve geniş ailenin sosyalleşme üzerindeki etkileri konusunu biraz biliyoruz; hatta ebeveyn üzerine çocuğun etkileri hakkında daha az bilgiye sahibiz ve kardeşlerin dini tercihlerin ve seçimlerin oluşmasındaki etkileri konusunda hemen hemen hiçbir bilgiye sahip değiliz. Aile ve yaşam değişkenleri elbette dini tercihler ve seçimler üzerinde etkiye sahiptir. Biz çok az da olsa boşanmanın ve çocuk yetiştirmenin dini seçimler üzerindeki etkisini (kiliseye üyelik ve katılım) biliyoruz fakat bu olayların dini tatları nasıl değiştirdiği hakkında çok az bilgiye sahibiz. Belki daha da önemlisi, ciddi hastalık ve ölüm tecrübelerinin dini arzuları ve seçimleri nasıl etkilediğine dair ciddi hiçbir çalışma yoktur. Bu konulara ilişkin ileride yürütülecek çalışmalar yaşlılık, yaşam geçişkenlikleri ile dini anlayışları ve kabulleri daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir.

Dini sosyalleşmenin sosyolojik araştırmaları da mezhepsel ve cemaatsel etkilerin nasıl oluştuğuna dair az gelişmişlik gösteriyor. Birkaç çalışmanı belli mezheplerin farklı dinsel tercihlerini ortaya koymasının dışında, bireylerin tercihlerinin üstündeki cemaatsel etkileri gösteren herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Dini sosyolojideki cemaatsel çalışmalar çoğalırken, o çalışmalar genellikle analizlerin örgütsel düzeyde odak kayması anlamına gelmiştir. İdeal olarak, ailenin, akran grubunun, cemaatlerin ve mezheplerin etkilerini birbirinden ayıran çok katlı boylamsal verilere sahip olmayı isterdik. Ancak bu iş, düşen araştırma desteklerinin çağında ve birçok finans kurumlarında güçlü dini gündemler oluşturmak bir yan uzmanlık işi olarak görüldüğü için başarılması çok zor bir iştir. Dini anlayışlardaki ve kabullerdeki nüansları keşfetmek için, sistematik etnografya ideal bilim olacaktır. Buna ilişkin daha geniş olarak yeni dini hareketlerde birkaç iyi örnek çalışmaya sahibiz (Rochfor 1985); fakat din sosyolojisindeki çoğu etnografik çalışma (değerlendirme) örnekleme ve mülakata ilişkin yaklaşımlarında dikkatsiz bir eğilim göstermelerinden dolayı sosyalleşme sorunlarına ilişkin konularda başarısızlık göstermiştir. Aynı zamanda dini sosyalleşme ve kabuller üstünde hayatın bütün alanlarını kapsayan boylamsal etnografik çalışmalar da yoktur.

Sosyalleşmede cinsiyet farklılıkları da büyük öneme sahiptir. Bilim adamları uzun süre dindarlıkta cinsiyet farklarının sosyalleşmede değişimin bir faktörü olduğunu ve toplumsal cinsiyetin de ebeveynler arasında nüfuz alanlarını böldüğünü varsaydılar (Nelsen ve Potvin 1981; Suziedelis ve Potvin 1981; Acock ve Bengtson 1978; De Vaus ve McAllister 1987). Diğer taraftan özellikle kardeşler üzerinde sosyalleşmenin belirli etkilerini deneyen titiz hiçbir çalışma henüz bulunmamaktadır. Son zamanlarda kimi bilim adamları dindarlıkta cinsiyet farklılıklarının aslında risk tercihlerinin bir fonksiyonu olarak sosyalleşmenin bir ürünü olup olamayacağı konusunda iddialara sahipler (Miller ve Hoffman 1995; Miller ve Stark 2002). Bu aynı zamanda dindarlıkta bireysel farklılıkları açıklamak için toplumsallaşma modellerinin kapsamı içine çağırır ilginç bir önermedir. Kim bilir belki gelecekte dindarlığın biyopsikososyal temellerini araştırma imkanı bulacağız (Gove 1994, Stark 2000). Böylesi bir perspektif dini bağlılıkta toplumsal cinsiyet ve cinsellik farklarını açıklamak için değerli bir araç olabilir.

KAYNAKÇA

- ACOCK, Alan, and Vern BENGTON. 1978. "On the Relative Influence of Mothers and Fathers: A Covariance Analysis of Political and Religious Socialization." *Journal of Marriage and the Family* 40: 519–30.
- ACOCK, Alan. 1984. "Parents and Their Children: The Study of Inter-Generation Influence." *Sociology and Social Research* 68: 151–71.
- AKERLOF, George A. 1997. "Social Distance and Social Decisions." *Econometrica* 65: 1005–27.
- BAGWELL, Laurie Simon, and B. Douglas BERNHEIM. 1996. "Veblen Effects in a Theory of Conspicuous Consumption." *American Economic Review* 86: 349–73.
- BENGTON, Vern L. 1975. "Generation and Family Effects in Value Socialization." *American Sociological Review* 40: 358–71.
- BENGTON, Vern L., and Joseph A. KUYPERS. 1971. "Generational Difference and the Developmental Stake." *Aging and Human Development* 2: 249–60.
- BENGTON, Vern L., and K. D. BLACK. 1973. "Intergenerational Relations and Continuities in Socialization." In Paul Baltes and Warner K. Schaie, eds., *Life Span Developmental Psychology: Personality and Socialization* (pp. 207–34). New York: Academic Press.
- BENGTON, Vern L., and Lillian TROLL. 1978. "Youth and Their Parents: Feedback and Intergenerational Influence in Socialization." In Richard M. Lerner and Graham B. Spanier, eds., *Child Influences on Marital and Family Interaction: A Life-Span Perspective* (pp. 215–40). New York:
- BERNHEIM, B. Douglas. 1994. "A Theory of Conformity." *Journal of Political Economy* 102: 841–77.
- COLLINS, Randall. 1993. "Emotional Energy as the Common Denominator of Rational Action." *Rationality and Society* 5: 203–30.
- CORNWALL, Marie. 1989. "The Determinants of Religious Behavior: A Theoretical Model and Empirical Test." *Social Forces* 68: 572–92.
- DE VAUS, David, and Ian MCALLISTER. 1987. "Gender Differences in Religion." *American Sociological Review* 52: 472–81.
- DILLON, Michele, and Paul WINK. In press. "American Religion, Generativity, and the Therapeutic Culture." In Ed de St. Aubin, Dan McAdams, and T. Kim, eds., *The Generative Society*. Washington, DC: American Psychological Association Press.
- DILLON, Michele. 1995. "Religion and Culture in Tension: The Abortion Discourses of the U.S. Catholic Bishops and the Southern Baptist Convention." *Religion and American Culture: A Journal of Interpretation* 5: 159–80.
- DILLON, Michele. 1999a. *Catholic Identity: Balancing Reason, Faith, and Power*. New York: Cambridge University Press.
- DILLON, Michele, and Paul WINK. In press. "American Religion, Generativity, and the Therapeutic Culture." In Ed de St. Aubin, Dan McAdams, and T. Elster, Jon. 1983. *Sour Grapes: Studies in the Subversion of Rationality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- FİNKE, Roger, and Rodney STARK. 1988. "Religious Economies and Sacred Canopies: Religious Mobilization in American Cities, 1906." *American Sociological Review* 53: 41–9.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

- FİNKE, Roger, and Rodney STARK. 1992. *The Churaching of America, 1776–1990: Winners and Losers in Our Religious Economy*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- FİNKE, Roger, and Rodney STARK. 1998. "Religious Choice and Competition," *American Sociological Review* 63: 761–6.
- FİNKE, Roger. 1992 "An Unsecular America." In Steve Bruce, ed., *Religion and Modernization: Sociologists and Historians Debate the Secularization Thesis*, (pp. 145–69). Oxford: Clarendon Press.
- FRANK, Robert H. 1993. "The Strategic Role of Emotions: Reconciling Over and Undersocialized Accounts of Behavior." *Rationality and Society* 5: 160–84.
- GLASS, Jennifer, Vern L. BENGTSON, and Charlotte Chorn DUNHAM. 1986. "Attitude Similarity in Three-Generation Families: Socialization, Status Inheritance, or Reciprocal Influence?" *American Sociological Review* 51: 685–98.
- GOVE, Walter. 1994. "Why We Do What We Do: A Biopsychosocial Theory of Human Motivation." *Social Forces* 73: 363–94.
- GRANOVETTER, Mark. 1973. "The Strength of Weak Ties." *American Journal of Sociology* 78: 1360–80.
- GREELEY, Andrew M., and Michael HOUT 1999. "Americans' Increasing Belief in Life After Death." *American Sociological Review* 64: 813–35
- HAGESTAD, Gunhild O. 1982. "Parent and Child: Generations in the Family." In T. M. Field, A. Huston, H. C. Quay, and G. E. Finley, eds. *Review of Human Development* (pp. 485–99). New York: Wiley.
- HALL, John R. 1978. *The Ways Out: Utopian Communal Groups in an Age of Babylon*. London: Routledge and Kegan Paul.
- HALL, John R. 1987. *Gone From the Promised Land: Jonestown in American Cultural History*. New Brunswick, NJ: Transaction Books.
- HALL, John R. 1988. "Jonestown and Bishop Hill: Continuities and Disjunctures in Religious Conflict." *Communal Studies* 8: 77–89.
- HARRISON, Michael, and Bernard LAZERWITZ. 1982. "Do Denominations Matter?" *American Journal of Sociology* 88: 356–77.
- HECKATHORN, Douglas D. 1993. "Collective Action and Group Heterogeneity: Voluntary Provision Versus Selective Incentives." *American Sociological Review* 58: 329–50.
- HECKATHORN, Douglas D. 1993. "Collective Action and Group Heterogeneity: Voluntary Provision Versus Selective Incentives." *American Sociological Review* 58: 329–50.
- HIRSCHMAN, Albert O. 1970. *Exit, Voice, and Loyalty*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- HOGUE, Dean R., Benton JOHNSON, and Donald A. LUIDENS. 1994. *Vanishing Boundaries: The Religion of Mainline Protestant Baby Boomers*. Louisville, KY: Westminster/John Knox.
- HUNSBERGER, Bruce E. 1985. "Parent-University Student Agreement on Religious and Nonreligious Issues." *Journal for the Scientific Study of Religion* 24: 314–20.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

- HUNTER, James D. 1983. *American Evangelicalism: Conservative Religion and the Quandary of Modernity*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- HUNTER, James D. 1987. *Evangelicalism: The Coming Generation*. Chicago: University of Chicago Press.
- HUNTER, James D. 1991. *Culture Wars: The Struggle to Define America*. New York: Basic Books.
- IANNACCONI, Laurence. . 1990. "Religious Practice: A Human Capital Approach." *Journal for the Scientific Study of Religion* 29: 297–314.
- JOHNSON, Benton. 1997. "Formal Education vs. Religious Belief." *Journal for the Scientific Study of Religion* 36: 231–46.
- JOHNSON, Robert Allan. 1980. *Religious Assortative Marriage in the United States*. New York: Academic Press.
- LAWLER, Edward J., Cecilia RIDGEWAY, and Barry MARKOVSKY. 1993. "Structural Social Psychology and the Micro-Macro Problem." *Sociological Theory* 11: 268–90.
- LAZERWITZ, Bernard, J. Alan WINTER, Arnold DASHEFSKY, and Ephraim TABORY. 1998. *Jewish Choices: American Jewish Denominationalism*. Albany, NY: State University of New York Press.
- LAZERWITZ, Bernard. 1995a. "Denominational Retention and Switching among American Jews." *Journal for the Scientific Study of Religion* 34: 499–506.
- LAZERWITZ, Bernard. 1995b. "Jewish-Christian Marriages and Conversions, 1971 and 1990." *Sociology of Religion* 56: 433–43.
- LIEBMAN, Robert C., John R. SUTTON, and Robert WUTHNOW. 1988. "Exploring the Social Sources of Denominationalism: Schisms in American Protestant Denominations, 1890–1980." *American Sociological Review* 53: 343–52.
- MCCARTHY, John D., and Mayer N. ZALD. 1977. "Resource Mobilization and Social Movements: A Partial Theory." *American Journal of Sociology* 82: 1212–41.
- MCCUTCHEON, Allan L. 1988. "Denominations and Religious Inter-marriage: Trends Among White Americans in the Twentieth Century." *Review of Religious Research* 29: 213–27.
- MCPHERSON, J. M., and Lynn SMITH-LOVIN. 1987. "Homophily in Voluntary Organizations." *American Sociological Review* 52: 370–9.
- MILLER, Alan, and John HOFFMAN. 1995. "Risk and Religion: An Explanation of Gender Differences in Religiosity." *Journal for the Scientific Study of Religion* 34: 63–75.
- MILLER, Alan, and Rodney STARK. 2002. "Gender and Religiousness." *American Journal of Sociology* 107: 1399–423.
- NELSEN, Hart M., and R. H. POTVIN. 1981. "Gender and Regional Differences in the Religiosity of Protestant Adolescents." *Review of Religious Research* 22: 278–85.
- NELSEN, Hart M., and R. H. POTVIN. 1981. "Gender and Regional Differences in the Religiosity of Protestant Adolescents." *Review of Religious Research* 22: 278–85.
- NEWCOMB, Theodore. 1943. *Personality and Social Change: Attitude Formation in a Student Community*. New York. Holt.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

- PHİLLİPS, R. 1998. "Religious Market Share and Mormon Church Activity." *Sociology of Religion* 59: 117–30.
- ROBERT Bellah, 1976. "New Religious Consciousness and the Crisis of Modernity." In Chacles Glock and Robert Bellah, eds., *The New Religious Consciousness* (pp. 332–52). Berkeley: University of California Press.
- ROBERT Bellah, 1976. "New Religious Consciousness and the Crisis of Modernity." In Chacles Glock and Robert Bellah, eds., *The New Religious Consciousness* (pp. 332–52). Berkeley: University of California Press.
- ROCHFORD, E. Burke. 1985. *Hare Krishna in America*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- ROOF Wade, Clark 1993. *A Generation of Seekers: The Spiritual Journeys of the Baby Boom Generation*. San Francisco: Harper & Row.
- ROSSİ, Alice S., and Peter H. ROSSİ. 1990. *Of Human Bonding: Parent-Child Relations Across the Life Course*. New York: Aldine de Gruyter.
- SANDOMİRSKY, Sharon, and John WİLSON. 1990. "Processes of Disaffiliation: Religious Mobility Among Men and Women." *Social Forces* 68: 1211–29.
- SEN, Amartya. 1973. "Behavior and the Concept of Preference." *Economica* 40: 241–59.
- SEN, Amartya. 1993. "Internal Consistency of Choice." *Econometrica* 61: 495–521.
- SHERKAT, Darren E. 1991a. "Leaving the Faith: Testing Sociological Theories of Religious Switching Using Survival Models." *Social Science Research* 20: 171–87.
- SHERKAT, Darren E., and John WİLSON. 1995. "Preferences, Constraints, and Choices in Religious Markets: An Examination of Religious Switching and Apostasy." *Social Forces* 73: 993–1026.
- SHERKAT, Darren E. 1991a. "Leaving the Faith: Testing Sociological Theories of Religious Switching Using Survival Models." *Social Science Research* 20: 171–87.
- SHERKAT, Darren E. 1991b. *Religious Socialization and the Family: An Examination of Religious Influence in the Family over the Life Course*. Unpublished Ph.D. Dissertation. Department of Sociology. Duke University.
- SHERKAT, Darren E. 1997. "Embedding Religious Choices: Integrating Preferences and Social Constraints into Rational Choice Theories of Religious Behavior." In Lawrence A. Young, ed., *Rational Choice Theory and Religion: Summary and Assessment* (pp. 65–86). New York: Routledge.
- SHERKAT, Darren E. 1998. "Counterculture or Continuity? Examining Competing Influences on Baby Boomers' Religious Orientations and Participation." *Social Forces* 76: 1087–1115.
- SHERKAT, Darren E. 2001. "Tracking the Restructuring of American Religion." *Social Forces* 79: 1459–93.
- SHERKAT, Darren E., and Shannon A. CUNNINGHAM. 1998. "Extending the Semi-Involuntary Institution: Social Constraints and Regional Differences in Private Religious Consumption Among African Americans." *Journal for the Scientific Study of Religion* 37: 383–96.
- SHERKAT, Darren E., and T. Jean BLOCKER. 1997. "Explaining the Political and Personal Consequences of Protest." *Social Forces*. 75: 1049–76.

Turkish Studies

- SHERKAT, Darren, and Alfred DARNELL. 1999. "The Effect of Parents' Fundamentalism on Children's Educational Attainment: Examining Differences by Gender and Children's Fundamentalism." *Journal for the Scientific Study of Religion* 38: 23–36.
- SHERKAT, Darren, and Christopher ELLISON. 1999. "Recent Developments and Current Controversies in the Sociology of Religion." *Annual Review of Sociology* 25: 363–94.
- SIGEL, Roberta S. 1989. "Conclusion: Adult Political Learning – A Lifelong Process." In Roberta S. Sigel, ed., *Political Learning in Adulthood: A Sourcebook of Theory and Research* (pp. 458–72). Chicago: University of Chicago Press.
- SNOW, David A., E. Burke ROCHFORD, Steven K. WORDEN, and Robert D. BENFORD. 1986. "Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation." *American Sociological Review* 51: 464–81.
- STARK Rodney, Roger FİNKE, and Laurence IANNACCONE. 1995. "Pluralism and Piety: England and Wales, 1851." *Journal for the Scientific Study of Religion* 36: 431–44.
- STARK, Rodney, and William Sims BAINBRIDGE. 1980. "Networks of Faith: Interpersonal Bonds and Recruitment to Cults and Sects." *American Journal of Sociology* 85: 1376–85.
- STARK, Rodney, and William Sims BAINBRIDGE. 1985. *The Future of Religion: Secularization, Revival, and Cult Formation*. Berkeley: University of California Press.
- STARK, Rodney, and William Sims BAINBRIDGE. 1987. *A Theory of Religion*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- STIGLER, George G., and Gary S. BECKER. 1977. "De Gustibus Non Est Disputandum." *American Economic Review* 67: 76–90.
- STOLZENBERG, Ross M., Mary BLAIR-LOY, and Linda J. WAITE. 1995. "Religious Participation Over the Early Life Course: Age and Family Life Cycle Effects on Church Membership." *American Sociological Review* 60: 84–103.
- STOLZENBERG, Ross M., Mary BLAIR-LOY, and Linda J. WAITE. 1995. "Religious Participation Over the Early Life Course: Age and Family Life Cycle Effects on Church Membership." *American Sociological Review* 60: 84–103.
- SULLINS, D. Paul. 1993. "Switching Close to Home: Volatility or Coherence in Protestant Affiliation Patterns." *Social Forces* 72: 399–419.
- SUZIEDELIS, A., and R. H. POTVIN. 1981. "Sex Differences in Factors Affecting Religiousness Among Catholic Adolescents." *Journal for the Scientific Study of Religion* 20: 38–51.
- TAYLOR, Robert J. 1988. "Structural Determinants of Religious Participation Among Black Americans." *Review of Religious Research* 30: 114–25.
- THOMAS, Darwin L., and Marie CORNWALL. 1990. "Religion and Family in the 1980's: Discovery and Development." *Journal of Marriage and the Family* 52: 983–92.
- WILLITS, Fern K., and Donald M. CRIDER. 1989. "Church Attendance and Traditional Religious Beliefs in Adolescence and Young Adulthood: A Panel Study." *Review of Religious Research* 31: 68–81.
- WILSON, John, and Marc MUSICK. 1997. "Who Cares? Toward an Integrated Theory of Volunteer Work." *American Sociological Review* 62: 694–713.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/3, Winter 2013

- WUTHNOW, Robert, and Glen Mellinger 1978. "The Religiosity of College Students: Stability and Change over Years at University." *Journal for the Scientific Study of Religion* 17:159–64.
- WUTHNOW, Robert, and John Evans, eds. 2001. *The Quiet Hand of God: The Public Role of Mainline Protestants*. Berkeley: University of California Press.
- WUTHNOW, Robert. 1985. "Science and the Sacred." In Phillip E. Hammond, ed., *The Sacred in a Secular Age* (pp. 187–203). Berkeley: University of California Press.
- WUTHNOW, Robert. 1987. *Meaning and Moral Order: Explorations in Cultural Analysis*. Berkeley: University of California Press.
- WUTHNOW, Robert. 1988. *The Restructuring of American Religion: Society and Faith Since World War II*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- WUTHNOW, Robert. 1989. *The Struggle for America's Soul: Evangelicals, Liberals, and Secularism*. Grand Rapids, MI: Eerdmans.
- WUTHNOW, Robert. 1991. *Acts of Compassion: Caring for Others and Helping Ourselves*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- WUTHNOW, Robert. 1993. *The Future of Christianity*. New York: Oxford University Press.
- WUTHNOW, Robert. 1994. *Sharing the Journey*. New York: Free Press.
- WUTHNOW, Robert. 1998. *After Heaven: Spirituality in America Since the 1950s*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- WUTHNOW, Robert. 1999. *Growing Up Religious: Christians and Jews and Their Journeys of Faith*. Boston: Beacon Press.
- WUTHNOW, Robert, and John EVANS, eds. 2001. *The Quiet Hand of God: The Public Role of Mainline Protestants*. Berkeley: University of California Press.
- WUTHNOW, Robert, and Glen MELLINGER 1978. "The Religiosity of College Students: Stability and Change over Years at University." *Journal for the Scientific Study of Religion* 17:159–64.
- ZALD, Mayer N. 2000. "Ideologically Structured Action: An Enlarged Agenda for Social Movemen Research." *Mobilization* 5: 1–16.
- ZALD, Mayer N., and John D. MCCARTHY. 1987. *Social Movements in an Organizational Society: Collected Essays*. New Brunswick, NJ: Transaction.